

ТЕОРЕТИЧНО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЗА МЕТОДИКОЮ МАРІЇ МОНТЕССОРІ

Анотація. У статті оглядово подано біографічні віхи життя Марії Монтессорі, що сприяли формуванню її світогляду, поглядів на систему виховання та навчання. Показано теоретичне та практичне значення впровадження педагогічних ідей Марії Монтессорі у дошкільних закладах. Проаналізовано передові принципи методики дослідниці (свобода, яка проявляється у можливості самостійно вибирати матеріал, партнера, місце і час праці; самостійність, що формує впевненість в собі, незалежність, вміння здійснювати свій власний вибір). Наведено перелік потреб дитини, які є пріоритетними у її методиці (потреба в любові, душевності, захисті; потреба в розумінні та повазі дорослих; потреба в наявності певних правил і обмежень). Названо перелік характеристик для вихователів, що працюють за методикою Марії Монтессорі.

Ключові слова: особистість, педагогічні ідеї, саморозвиток, самореалізація, самостійність, самовиховання, свобода, індивідуальний підхід, дошкільний заклад, Марія Монтессорі.

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF EDUCATIONAL WORK IN A PRESCHOOL INSTITUTION ACCORDING TO THE METHOD OF MARIA MONTESSORI

Summary. The article provides an overview of biographical milestones in Maria Montessori's life, which contributed to the formation of her worldview, views on the system of education and teaching. Theoretical and practical values of implementation of Maria Montessori's pedagogical ideas in preschool institutions have been demonstrated. The period of preschool childhood, according to Maria Montessori, is the most favorable for full development under the influence of education and upbringing. The attention has been focused on approbation of didactic materials in upbringing of preschool children, in particular, the main idea of Maria Montessori's method has been revealed – the creation of favorable conditions in which children could most fully reveal their inner potential in the process of free independent activity. The advanced principles of researcher's methods have been analyzed (freedom that is manifested in an opportunity to choose the material, partner, place and time of work independently; independence that forms self-confidence, independence, the ability to make own choice). The main principles of the methodology contribute to the implementation of an individual approach to learning. The list of child's needs which are priority in her method has been provided (need for love, sincerity, protection; need for understanding and respect of adults; need for existence of certain rules and restrictions). The list of characteristics for educators working according to Maria Montessori's method has been named (creating a favorable environment in the group that will produce mutual assistance, a friendly and calm atmosphere and at the same time will promote the development of children's creativity). Maria Montessori's method initiates the development of the child's own motivation to learn, while the adult's intervention in the child's activities is minimal, and the environment in which the child learns and is brought up is organized with the help of special didactic materials. Creating an atmosphere of trust and respect for the child's personality helps children to progress rapidly in their development as an active, independent person. It has been emphasized that Maria Montessori's method helps to fully individualize the process of teaching and education and make it painless for the formation of child's personality.

Keywords: personality, pedagogical ideas, self-development, self-realization, independence, self-education, freedom, individual approach, preschool institution, Maria Montessori.

Постановка проблеми. Помітним досягненням сучасної педагогічної науки є пошук нових підходів у вихованні та навчанні дитини. Такі пошуки дають можливість переосмислити цілі та завдання, адаптувати їх до нових викликів суспільства. Сучасні тенденції у вихованні диктують, що дитині вже дошкільного віку варто привчатися до самостійності, мати позитивну самооцінку, бути соціально успішним, активно здобувати нові знання тощо. Власне це спонукає освітян до впровадження та апробації у дошкільних навчальних закладах світу, зокрема й України нових методик виховання.

Однією з таких систем, яка успішно апробується в Україні – є методика Марії Монтессорі (1870–1952), видатного італійського педагога першої половини ХХ ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до життя та діяльності Марії Монтессорі помітно зростає у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. У вітчизняній та зарубіжній періодиці були опубліковані чимало досліджень з цієї проблеми. Серед дослідників варто виділити таких науковців як Л. Андрушко, М. Богуславський, З. Борисова, Г. Волік, І. Дичківська, В. Зайцев, Н. Каргопольцев, Л. Лисенко, В. Могілевська, В. Павленко, М. Сорокова, О. Хілтенен, Ю. Фаусек, М. Чепіль, С. Якименко та ін.

Водночас у дослідженнях відсутній узагальнений аналіз теоретично-практичних аспектів виховної роботи у дошкільних закладах за методикою Марії Монтессорі.

Мета статті. Ставимо за мету проаналізувати та узагальнити головні теоретичні та практичні

аспекти роботи з дітьми в дошкільному закладі за технологіями Марії Монтессорі.

Виклад основного матеріалу. Народилася Марія Монтессорі 31 серпня 1870 р. в Італії у сім'ї фінансового службовця Алесандро Монтессорі. Про дитинство Марії відомо небагато. Її батьки робили все для того, щоб вона в майбутньому могла реалізувати своє покликання, а знаємо, що в строгій католицькій Італії це не відповідало звичному становищі жінки. У 1876 р. в Римі Марія Монтессорі стає ученицею початкової шестирічної школи, по закінченню якої її переводять до школи нового типу з природничим та технічним напрямком, оскільки дівчинка проявляла схильність до математики та природничих наук.

У 12 років вона мріє про навчання в гімназії, однак тут існувала заборона на її відвідування для жіночої половини людства. Проте наполегливість Марії перемогла всі перешкоди і вона була прийнята в технічну школу для юнаків. Саме тут Марія вирішила, що повинна зробити все можливе, щоб перешкодити подавленню особистості учня.

У 1890 р. вона успішно закінчує школу і вступає до Римського університету, де продовжує вивчати природничі дисципліни, однак після отримання диплому у неї з'являється бажання вивчати медицину.

В університетській клініці відбувається її перша зустріч з дітьми, що мають обмежені можливості. Навколишня обстановка не сприяла розвитку цих дітей. Спостерігаючи за цими дітьми, Монтессорі утвердилася в думці, яка стала стартом для її майбутньої педагогічної системи – для дітей як хворих, так і здорових необхідне спеціальне розвиваюче середовище, в якому будуть сконцентровані всі знання про навколишній світ, а дитина матиме можливість соціалізуватися вже в дошкільному віці. Так розпочався шлях до всім відомої методики Марії Монтессорі [6, с. 23].

Сьогодні методику Марії Монтессорі заслужено визнають однією з найзатребуваніших для сучасної педагогіки, оскільки в центрі знаходиться дитина, з її особливостями розвитку, унікальними індивідуальними емоційними, психологічними і фізичними потребами.

Методика Марії Монтессорі ініціює розвиток у дитини власної мотивації до навчання, при цьому втручання дорослого в діяльність дитини є мінімальним, а середовище, в якому дитина навчається і виховується, організоване за допомогою спеціальних дидактичних матеріалів. Звідси й особлива роль розвиваючого середовища для реалізації даної методики. У цьому середовищі використовуються звичайні предмети, застосування яких стимулює дитину до дії пізнавати світ через дослідження. Такими матеріалами можуть служити кубики, намистинки, різні геометричні фігури, різні за кольором і розміром, посудини для дослідів і т.д. [5].

Розробляючи систему навчального матеріалу, Марія Монтессорі була переконана, що провідною ціллю його застосування є зміцнення сили духу дитини, вироблення впевненості у своїх можливостях. Педагог вважала, що найважливіше – це допомоги дитині у набутті самостійності: «Виховник повинен розбудити в душі дитини людину (особистість), яка дримає в ній» [1, с. 27].

Головними принципами методики є максимум свободи та мінімум втручання, що сприяє реалізації індивідуального підходу до навчання. При цьому принцип свободи не зводиться до вседозволеності, але органічно вписаний в принцип дотримання дисципліни свободі, що передбачає формування у дитини усвідомленого прагнення до самореалізації, що не обмежує при цьому свободу інших, тобто дисципліна проявляється в рамках внутрішньої волі. Таким чином, особистість сама формує внутрішні кордони, які, будучи прийнятими, як належне, стають проявом вільного вибору дитини.

Період дошкільного дитинства, на думку Марії Монтессорі, є найсприятливішим для повноцінного розвитку під впливом навчання і виховання. Можливості дитини в навчанні безмежні, однак, маючи від народження певні задатки, вона може розвинути їх лише у правильно організованому середовищі. Дошкільник має багато специфічних якостей, які допомагають йому активно сприймати світ, а саме:

- підвищену здатність до сприймання;
- запам'ятовування і збереження інформації;
- впорядкування і творче використання матеріалу.

Першим важливим елементом системи педагогіки Марії Монтессорі є свобода. Дитина має можливість самостійно вибирати матеріал, партнера, місце і час праці. Але при цьому існують певні обмеження. Наприклад, дотримання порядку: все стоїть на своїх місцях і має бути повернуто на місце. Якщо місце або матеріал зайняті однією дитиною, іншому потрібно дочекатися, коли воно звільниться. Цим принципом можна розвинути одне з найважливіших якостей людини – самостійність. Це основа духовного розвитку людини, що дозволяє не просто здійснювати якусь діяльність без допомоги оточуючих, але, перш за все, здатність знаходити опору в житті в собі самому, впевненість в собі, незалежність, вміння здійснювати свій власний вибір і постійно самовдосконалюватися [2, с. 37].

Другим важливим елементом є облаштування спеціально підготовленого навколишнього середовища. Навколишнє середовище формується з дидактичних матеріалів (в тому числі і предметів, які допомагають дитині в повсякденному житті: при митті рук, посуду, прання білизни тощо). При цьому важливо забезпечити дитині вільний доступ до матеріалу. Тобто матеріали мають знаходитися у вільному доступі, наприклад, на рівні очей дитини, що ніби закликає, стимулює до дії. Подібний підхід дозволяє реалізовувати всебічний і гармонійний розвиток дитини. Він дозволяє дитині поступово, крок за кроком, звільнитися від опіки дорослого, ставати від нього незалежним. Також важливо, що при роботі в такому організованому середовищі у вихователя є можливість стежити не тільки за зоною актуального розвитку, але і за зоною найближчого розвитку дитини [6, с. 150].

Там, де практикують методику Марії Монтессорі, діти дуже часто не сидять за партами. Зазвичай тут кожен зайнятий своєю роботою, влаштувавшись на килимку чи за невеликим столиком.

Відсутність оцінок дорослого дозволяє формувати у дитини впевненість в собі, об'єктивну

оцінку себе, своїх вчинків і роботи. Дитина займається тільки тому, що їй справді це цікаво, а не через страх покарання або бажання отримати позитивну оцінку. Що більше, дитина може самотійно перекоонатися в правильності або, навпаки, невірності виконання завдання, не вдаючись до допомоги дорослого. Це сприяє формуванню адекватної самооцінки й розвитку аналітичних функцій розумової діяльності, коли дитина може виявити та виправити власну помилку.

Ще одним важливим, за нашими спостереженнями, третім елементом системи Монтессорі являється особистість дорослого, який спрямовує розвиток дитини. Система Марії Монтессорі будується на глибокому розумінні природи дитини, опираючись на базові потреби. Сенс методу полягає в стимулюванні дитини до самовиховання, самонавчання, саморозвитку. А це неможливо реалізувати без безумовного безоцінкового розуміння і прийняття дитини дорослим. І мова йде не тільки про педагогічний склад, а й про батьків, робота з якими повинна вестися планомірно і постійно.

Щодо дошкільного закладу, то тут особливо важливою є роль вихователя – дослідника, експериментатора, аналітика, організатора. Марія Монтессорі неодноразово стверджувала, що педагог має бути особистістю, яка постійно розвивається і прагне розкрити свій потенціал, володіє вмінням самодослідження. Всім відомий провідний принцип педагогіки Марії Монтессорі – «Допоможи мені це зробити самому». Процес навчання і пізнання відбувається в дитині, тобто дитина – сам свій вчитель. Цей принцип чудово показує, що дорослий не вчить дитину, а допомагає їй пізнавати навколишній світ. Головною умовою при цьому виступає свобода і самостійність, оскільки несамостійна людина не може бути вільною, а це суперечить всім принципам педагогіки Марії Монтессорі.

Вихователь відповідає за створення в групі справедливих стосунків взаємодопомоги, дружньої та спокійної атмосфери, що сприяє розвитку творчості дітей. Вихователь стежить, щоб група не була перенасичена меблями і матеріалом з яким діти не працюють та який не знаходиться в зоні їх найближчого розвитку [4, с. 108].

Лев Толстой говорив: «Всі труднощі виховання випливають з того, що батьки, не тільки не виправляючи своїх недоліків, але і виправдовуючи їх в собі, хочуть не бачити ці недоліки в дітях» [7, с. 54]. Подібні «батьківські» установки часто переносяться педагогами і в роботу з дітьми в групі. Саме тому найважливішою складовою роботи, за системою Марії Монтессорі, є підготовка педагогів. Хоча процес цей дуже довгий і кропіткий, що зачіпає в першу чергу трансформацію особистості та відносини як дітям, так і до світу взагалі, це те, без чого не може існувати якісна освіта, через те, що саме через дорослих, дитина сприймає і розуміє цей світ.

Список літератури:

1. Дичківська І.М., Поніманська Т.І. Монтессорі: теорія і технологія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2006. 304 с.
2. Монтессорі М. Помоги мне сделать это самому. Москва : АСТ, Карапуз, 2014. 272 с.
3. Прибильська Н. Організація роботи педагога за методом спостереження у педагогічній системі Марії Монтессорі. 2011. № 8. С. 21–25.
4. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.

Метод Монтессорі потребує постійної граничної напруги сил кожного педагога, розуміння ним психології дитини, вміння знайти індивідуальний підхід.

Враховуючи той факт, що кожна дитина проходить фази чутливості індивідуально, навчальний план в дитячому садку повинен бути індивідуально орієнтований. Відповідно педагог, володіючи технікою розпізнавання фаз чутливості, може вести дитину до діяльності, яка активувала б його інтерес, але й одночасно, дитина повинна реалізувати свою можливість вибирати те, з чим і як вона хоче працювати [6, с. 32].

Зазначимо, що у середовищі виховання за методикою Марії Монтессорі, дитина сприймається як особистість, що має право на власну думку. Її методика дозволяє задовольнити важливі потреби дитини, такі, як:

- потребу в любові, душевності, захисті: для дитини дуже важливо відчувати турботу дорослих, а особливо їх любов. Це основа нормальних відносин між дорослим та дитиною;

- потребу в повазі дорослих: важливо, щоби дитина відчувала свою цінність в очах дорослого, щоби знала, що має право на вибір і цей вибір поважають;

- потребу у розумінні: дитина має знати, що її люблять, цінують та сприймають будь-який вибір, навіть якщо він не зовсім правильний;

- свободу для дослідження навколишнього її світу: вихованець потребує пізнавати навколишній світ, досліджувати, експериментувати;

- потреба в наявності певних правил і обмежень: правила допомагають чітко усвідомлювати дитиною певну відповідальність [8, с. 50].

Висновки. Отже, доробки Марії Монтессорі являють собою педагогічну систему теорії та практики організації педагогічного процесу виховання особистості дитини. Марією Монтессорі було накопичено, проаналізовано та узагальнено величезний практичний досвід, завдяки якому і народилася її оригінальна методика, спрямована на стимулювання пізнавальної активності дитини, розвиток здатності до прийняття креативних самостійних рішень, формування творчих здібностей, багатой уяви завдяки гармонічному поєднанню інтелектуального і фізичного розвитку при найбільш оптимальному психологічному фоні. Система Марії Монтессорі допомагає в повною мірою індивідуалізувати процес навчання і виховання, а значить зробити його безболісним для становлення особистості дитини. Створення атмосфери довіри, поваги до особистості дитини допомагає дітям стрімко прогресувати у своєму розвитку як активної, самостійної особистості.

Теорія і практика Марії Монтессорі набули всесвітнього визнання завдяки цілісності педагогічного погляду на особистість, опорі на самостійність та індивідуальність дитини, вірі у величезні потенційні можливості її розвитку.

5. Скуднова Т. Гуманистические традиции мировой социальной педагогики. Таганрог, 2007. 178 с.
6. Сорокова М. Система М. Монтессори. Теория и практика. Москва : Академия, 2003. 384 с.
7. Толстой Л.Н., Сост. Н.В. Вейкшан (Кудрявая) Педагогические сочинения: Акад. пед. наук., 1989. 542 с.
8. Culverwell Edward P. The Montessori principles and practice. London, 1913. 74 p.

References:

1. Dychkivska, I.M. (2006). Montessori: teoriya i tekhnologiya [Montessori: theory and technology]. Kyiv: Vydavnychi Dim "Slovo", p. 304.
2. Montessori, M. (2014). Pomogi mne sdelat eto samomu [Help me do it myself]. Moscow: АСТ, Karapuz, p. 272.
3. Prybylska, N. (2011). Organizatsiya roboty pedagoga za metodom sposterezhennya u pedagogichnii systemi Marii Montessori [Organization of educator's work by the method of observation in Maria Montessori's pedagogical system], no. 8, p. 21–25.
4. Ponimanska, T. (2006). Doshkilna pedagogica: navchalnyi posibnyk dla studentiv vyshchych navchalnyh zakladiv [Preschool pedagogy: a textbook for students of higher educational institutions]. Kyiv: Akademydav, p. 456.
5. Skudnova, T. (2007). Gumanisticheskie traditsii mirovoi sotsialnoi pedagogiki [Humanistic traditions of world social pedagogy]. Taganrog, p. 178.
6. Sorokova, M. (2003). Systema M. Montessori. Teoriya i praktyka [System of M. Montessori. Theory and practice]. Moscow: Akademiya, p. 384.
7. Tolstoi, L. (1989). Pedagogicheskie sochineniya [Pedagogical works]. Moscow, p. 54.
8. Culverwell Edward, P. (1913). The Montessori principles and practice. London, p. 74.